

Radka Těšínská Lomičková, Znaková řeč v cisterciáckých a benediktinských kláštorech ve středověku, Praha 2014, disertační práce

(posudek oponenta)

Možnosti studia středověkých klášterních institucí, zejména jejich vnitřního života, každodennosti, norem a jejich dodržování stejně jako třeba liturgických záležitostí, jsou pro tyto instituce ve starém českém státě v podstatě velmi, velmi limitovány. Je to zejména v důsledku historické diskontinuity, ke které došlo jak za husitství, tak také v pozdějších dobách, kdy většina klášterů doslova živořila a jejich středověký odkaz se postupně rozplýval v každodenních drobných starostech. Staré rukopisy, například, končily jako obaly dokumentace současné. V tomto procesu zmizelo velmi mnoho pramenů o středověkém životě mnohých monastických komunit. I v tomto kontextu vyniká význam „stranou ležícího“ cisterciáckého kláštera Vyšší Brod, fundovaného jako rožmberská nekropole. V jeho bohaté knihovně se nachází pro české poměry v podstatě ojedinělé množství dokumentace k řadě aspektů medieválního života klášterních sborů. Dovolují tak studovat a postihnout i některé na první pohled subtilní skutečnosti klášterního života.

Tyto myšlenky mě napadly, když jsem otevřel disertaci Radky Těšínské Lomičkové. Samo téma její disertace považuji za velmi neotřelé a nevšední zároveň. Jak lze napsat velkou monografii o tématu, jež vlastně odráží ticho, reflektuje nepsanou komunikaci? Jak je vidět, je to možné, a dokonce se skvělým výsledkem. Disertace vychází ze skutečnosti vlastní středověkým monastickým korporacím, že ticho představovalo integrální součást vnitřního života řeholních komunit. V první řadě benediktinů a z nich vzešlých cisterciáků.

Disertace R. Těšínské Lomičkové je velice široce založena. Metodologicky je současně koncipována velmi moderně, a to na konceptu *diskurzivní analýzy*, který vytvořil Michel Foucault. Zčásti je tu aplikována rovněž historická sémantika. Úvodní partie jsou věnovány „mlčení v mnišské tradici“. Autorka je reflektuje v dlouhé historické retrospektivě, prakticky od kořenů monastického hnutí. Sleduje nejen tyto skutečnosti, ale zasazuje je do půdorysu jakéhosi modelového kláštera a ukazuje difference ve vnímání ticha v jednotlivých

klášterních prostorách. To jsou partie, se kterými by se měl seznámit každý medievista, nejen monasteriolog. Přirozeně, údaje jsou založeny převážně na normativních ukazujících, jak by měla být utvářena realita.

Na tento text navazuje kapitola věnovaná znakové řeči, a to s retrospektivou dokonce až do antiky. Znakovou řeč tu R. Těšínská Lomičková sleduje u řady monastických korporací. Za pozoruhodný aspekt tohoto tématu považují lokální překonávání univerzální latiny ve prospěch například staré angličtiny.

Cisterciácké kláštery používaly ovšem v rozhodující míře katalogy latinské; autorka se podrobně zabývá rozbořem jednotlivých katalogů, a to typů *Siquis* a *Ars*. Za logický tu považují výklad, proč některé cisterciácké katalogy se ocitly mimo toto prostředí, jako projev sběratelství či reprezentace (s. 143). Velmi případný je „odskok“ mezi portugalské kláštery 15. století, který prozrazuje i rozvolnění původních řádových idejí a norem.

Tyto partie disertace považují za velmi důležité, neboť jakoby v druhém plánu velmi speciálního typu dokumentů se odhalují obecné tendence doby, proměny klášterního života. Patrně nebyla náhoda, že se drtivá většina cisterciáckých „znakových rukopisů“ opisovala v 15., resp. 16. století. Jistě by bylo zajímavé sledovat, jak se tyto skutečnosti promítají do dokumentů generální kapituly, do vizitační praxe, a zdali byla těmito proměnami zasažena střední Evropa, české země speciálně. Víím, tyto otázky nejsou předmětem recenzované disertace. Ta je však vyvolává – úmyslně, či neúmyslně. A o to je práce, soudím, cennější. Obecně vzato je tato skutečnost i metodologicky relevantní.

Následující detailní analýza jednotlivých znaků, jejich významů a kontextů prozrazuje zase skutečnosti poněkud jiného druhu. Totiž kolik lze poznat soustředěnou medievistickou prací, zvláště semiotickou analýzou. Nad relativně nemnoho výmluvnými texty je řada informací, které vedou zpět ke klášterní „gastronomické“ každodennosti, ale dotýkají se i liturgie. S tím souvisí rovněž reflexe používání znakové řeči v americkém klášteře trapistů po druhé světové válce dokládající, že znaková řeč nezanikla, že vlastně přetrvala až do 20. /21. století.

Práce je zakončena výstižnou sumarizací. Obsahuje všechn potřebný aparát, který má být součástí kvalifikační práce tohoto typu. Celkově k disertaci nemám žádné připomínky, případně námitky. Jde o jasně koncipovanou, logicky promyšlenou práci, která si vyžádala velmi mnoho soustředěného úsilí, neboť se nepohybuje jen na hraně psaného-nepsaného, nebo – snad to tak lze vyjádřit –

„tichého-nahlas nekomunikovaného“. Jsem toho názoru, že práce by měla být publikována nejen v českém, ale také v německém či anglickém jazyce. Jedná se totiž o výrazný český příspěvek k mezinárodním monastickým studiím, kde čeština přece jen hraje exotickou roli nedostupnosti.

Závěr. Vynikající disertační práci Radky Těšínské Lomičkové velmi rád doporučuji k obhajobě.

V Praze 8. srpna 2014

prof. Jaroslav Čechura